
MICHAŁ PIOTR BROMIŃSKI*

ZJAWISKO MIGRACJI A TERRORYZM – BEZPIECZEŃSTWO UE W DRUGIEJ DEKADZIE XXI W.

Abstrakt

Coraz istotniejszym problemem związanym z niespokojną sytuacją na Bliskim Wschodzie, oraz problemami ekonomicznymi Białorusi, Ukrainy i – w mniejszym stopniu – Rosji jest kwestia legalnej i nielegalnej imigracji z tych terytoriów do Unii Europejskiej. Istotne jest uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób napływ imigrantów ma wpływ na wszystkie sfery bezpieczeństwa – począwszy od zagrożeń terrorystycznych, po problematykę ekonomii i przestępczości pospolitej. W jaki sposób integracja imigrantów ma wpływ na minimalizowanie ryzyka wystąpienia z ich strony zagrożenia? Celem artykułu jest analiza zróżnicowanych motywacji, którymi kierują się imigranci przy podejmowaniu decyzji o wyjeździe, zbadanie wpływu migracji na kształt i funkcjonowanie rynku, a także próba przeanalizowania wzajemnej korelacji między nasilającymi się w Europie aktami terroru, a skalą imigracji.

Słowa kluczowe: migracja, bezpieczeństwo, terroryzm, imigranci ekonomiczni.

Przekształcenia zachodzące obecnie w strukturach Unii Europejskiej – zarówno polityczne, jak i społeczne wymuszają konieczność zdefiniowania pojęcia bezpieczeństwa na nowo. W Europie pojawiają się zagrożenia wcześniej niewystępujące, a te przejawiające do tej pory charakter incydentalny intensyfikują się. Wobec takiej dynamiki zmian kluczowym jest określenie czy zarówno cała Unia Europejska, jak i wszystkie jej kraje członkowskie zostały wyposażone w odpowiednie narzędzia, zarówno prawne, jak i wykonawcze nie-

* Michał Piotr Bromiński – Absolwent kierunku Bezpieczeństwo Wewnętrzne Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW. Student kierunku Mechatronika Wydziału Mechatroniki WAT oraz studiów magisterskich Kryminalistyka w Centrum Nauk Sądowych UW. Zainteresowania: rozwiązania prawne i technologiczne w szeroko pojętej przestrzeni bezpieczeństwa publicznego i międzynarodowego. Pasjonat balistyki i zastosowania nowoczesnych technologii w służbie bezpieczeństwa. Kontakt e-mail: michal.brominski@gmail.com

zbędne do realizacji zadań z zakresu zapewniania ludności ochrony w czasie rzeczywistym, ale również skutecznej profilaktyki kryminalnej.

Ważne jest, by usystematyzować terminologię, bowiem nawet niektórzy politycy czy dziennikarze nie potrafią w pełni poprawnie posługiwać się siatką pojęciową niejednokrotnie przecież myloną w komunikatach medialnych.

Mianem cudzoziemca natomiast określa się osobę, która nie posiada obywatelstwa kraju, w którym w danej chwili pozostaje¹.

Imigrantami nazywa się te osoby, które opuszczają swój kraj z zamiarem pozostania (zamieszkania) poza jego granicami na terytorium innego państwa². Z punktu widzenia swoich ojczyzn są natomiast emigrantami.

Imigrant, to według Organizacji Narodów Zjednoczonych osoba przebywająca w kraju niebędącym jej miejscem pochodzenia przez okres dłuższy, niż 12 miesięcy, bądź legitymująca się obywatelstwem innego państwa³. Imigrantów można podzielić na proaktywnych i reaktywnych.

Proaktywni imigranci przybywają z jasno wyklarowanym celem – pracy zarobkowej, założenia bądź prowadzenia działalności handlowej etc. Są to więc w przeważającej mierze imigranci ekonomiczni.

Grupą ryzyka stanowiącą przedmiot zainteresowania służb bezpieczeństwa stanowią natomiast imigranci reaktywni⁴. W tej właśnie grupie znajdziemy najwięcej nielegalnych imigrantów, a także transmigrantów (zintegrowanych zarówno w kraju, do którego przybyli, jak i w kraju macierzystym)⁵.

W świetle obecnie rosnącego lęku o bezpieczeństwo pośród obywateli UE największym zagrożeniem zdają się być ataki terrorystyczne. Jak się je definiuje? Jest to: „użycie przemocy wobec innych z pogwałceniem prawa, mające spowodować zastraszenie lub wymuszenie na określonej podgrupie ustępstw i określonych działań. Może być motywowane politycznie, kryminalnie lub religijnie⁶”. Ponadto należy rozróżniać akty terrorystyczne od terroru kryminalnego. Podstawową różnicą między tymi dwoma zjawiskami są motywy, jakimi kierują się sprawcy.

Obserwacja zmian jakie mają obecnie miejsce w Europie, ich dynamika i fakt, że nigdy wcześniej imigracja na taką skalę nie miała miejsca oraz jej w większym stopniu obiektywne, niż subiektywne przesłanki łączące intensywność zjawiska z kwestiami związanymi z bezpieczeństwem sprawiają, że jest tematem tak istotnym z punktu widzenia analizy zagrożeń, jakie mogą pojawiać się w krajach Wspólnoty.

¹ *Pojęcia i definicje*, organizacja Chlebem i solą, źródło: <http://uchodzczy.info/infos/pojecia-i-definicje/> [dostęp: 09.2017 r.].

² Tamże.

³ M. Wójcik-Żołądek, *Współczesne procesy migracyjne: definicje, tendencje, teorie*, „Studia BAS”, nr 4/40, s. 10.

⁴ A. Richmond, *Reactive migration: Sociological perspectives on refugee movements*, „Journal of refugee studies” 1993, nr 6(1), s. 10–11.

⁵ M. Nowicka, *Europa jako wspólna przestrzeń społeczna – metodologiczne kwestie badania społeczeństwa i integracji społecznej w Europie na przykładzie mobilności przestrzennej*, s. 35.

⁶ Atak terrorystyczny, Projekt EDB, źródło: http://edbtwarda.cba.pl/?page_id=6 [dostęp: 09.2017 r.].

Migracje – Białoruś, Ukraina, Rosja

Rosnące bezrobocie, brak poczucia bezpieczeństwa, wysoka korupcja i bardzo wyraźnie zarysowane różnice zamożności między grupami społecznymi skłaniają wschodnich sąsiadów Polski do emigracji na zachód, który oferuje wyższe zarobki pozwalające na poprawę jakości życia, odzwierciedlane np. przez średni dochód *per capita* (dla Ukrainy wynosił on w 2014 roku około 180 euro, podczas gdy w Polsce było to średnio 670 euro)⁷.

Główną przyczyną migracji ze wschodu będą więc czynniki związane z ekonomią oraz stabilną sytuacją geopolityczną członków Unii, a także jej solidnie ugruntowaną polityką wewnętrzną, które to czynniki implikują wysokie poczucie bezpieczeństwa.

W przypadku migracji z terytoriów Ukrainy, Rosji i Białorusi nie istnieje żadna korelacja między imigrantami przyjeżdżającymi z tych państw, a zamachami terrorystycznymi w Europie. W przypadku tego kierunku migracji kluczową kwestią związaną z bezpieczeństwem będzie przestępczość pospolita⁸, przemyt⁹ i nielegalne zatrudnienie¹⁰. Jak pokazują policyjne statystyki udział obcokrajowców w procentowej liczbie sprawców odnotowanych przestępstw stanowi znikomy odsetek, który dodatkowo spada przy jednoczesnym wzroście wykrywalności.

Migracja z terenów Białorusi, Ukrainy i Rosji nie stanowi zagrożenia z kilku istotnych powodów – identyfikacji geograficznej, podobieństwa obyczajów, języka oraz wspólnej historii które sprawiają, że imigranci ci asymilują się w Polsce bardzo szybko, tu zakładają rodziny (niejednokrotnie mieszane), są przyjmowani dużo chętniej i zdecydowanie rzadziej spotykają się z dyskryminacją, nienawiścią czy prześladowaniami, niż np. imigranci z Bliższego Wschodu.

O ile przestępczość jest zjawiskiem powszechnym i mieszczącym się w granicach norm wyznaczanych policyjnymi statystykami, o tyle przyspieszony rozwój państw Europy Zachodniej w porównaniu np. z Ukrainą, przesuwanie kapitału ludzkiego z I i II do III sektora gospodarki oraz niż demograficzny implikują braki kadrowe w gałęziach niezbędnych dla funkcjonowania społeczeństwa ale wymagających fizycznie i nisko opłacanych, jak rolnictwo, przetwórstwo czy budownictwo.

Jak podkreślają eksperci Ośrodka Studiów Wschodnich (OSW), Polska jest jedynym krajem europejskim, w którym zauważalny jest duży wzrost imigracji ze wschodu, zwłaszcza Ukrainy. W tym przypadku istotny jest podział na imigrację stałą i czasową. Jak podkreśla OSW imigracja stała (długoterminowa) oscyluje cały czas na takim samym poziomie, natomiast gwałtowny wzrost odnotowuje się w wydawaniu zezwoleń czasowych

⁷ S. Pivovarov, *Polskę zalali ukraińscy imigranci*, 29 października 2015, źródło: <https://pl.sputniknews.com/polska/201510291314829-Polska-Ukraina-Imigranci/> [dostęp: 09.2017 r.].

⁸ Dane statystyczne, Komenda Główna Policji, źródło: <http://www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-cudzozie/50867,dok.html> [dostęp: 09.2017 r.].

⁹ M. Pawlak, *Kontrabanda na północno-wschodniej granicy. Jak skutecznie walczyć z przemytem?*, 24 czerwca 2016, źródło: <http://niezalezna.pl/82379-kontrabanda-na-polnocno-wschodniej-granicy-jak-skutecznie-walczyć-z-przemytem> [dostęp: 09.2017 r.].

¹⁰ H. Rabiega, *Kary nie zniechęcają do zatrudniania nielegalnych imigrantów*, 29 lipca 2014, źródło: <http://serwisy.gazetaprawna.pl/praca-i-kariera/artykuly/812611,kary-nie-zniechecaja-do-zatrudniania-nielegalnych-imigrantow.html> [dostęp: 09.2017 r.].

(w związku z podejmowaną np. pracą okresową albo w celach turystycznych, na których jednak Ukraińcy podejmują nielegalne zatrudnienie). Imigracja z Ukrainy ma swoje podłoże przede wszystkim w niskich zarobkach, braku poczucia bezpieczeństwa i jest związana z pogarszającą się tam sytuacją ekonomiczną¹¹.

Rozwój ekonomiczny państw prowadzi do bogacenia się społeczeństw. Coraz lepsze wykształcenie sprawia, że poszukuje się dobrze płatnych miejsc pracy, najczęściej w strukturach międzynarodowych korporacji lub otwierając własną działalność gospodarczą. W takiej sytuacji, aby nie dopuścić do wzrostu kosztów produkcji, a co za tym idzie cen towarów, niezwykle wygodne dla przedsiębiorców i gospodarki kraju jest pozyskiwanie niewykwalifikowanej, bądź słabo wykwalifikowanej siły roboczej w postaci proaktywnych imigrantów ekonomicznych, dla których nawet najniższa stawka w Polsce wciąż będzie wielokrotnością wynagrodzenia, które mogliby otrzymać w swoich ojczyznach za taki sam ekwiwalent godzinowy.

Wielu ludzi uważa, że cudzoziemcy odbierają Polakom miejsca pracy. W znakomitej większości przypadków jest to nieprawda – z jednym wyjątkiem. Imigranci zazwyczaj decydują się pracować „na czarno”, gdzie gotówka przepływa z ręki do ręki, a pracodawca nie odprowadza odpowiednich składek ani nie ubezpiecza pracownika, który nie oponuje wobec takich praktyk za cenę zatrudnienia i możliwości zarobku. W takiej sytuacji pracodawca mając do wyboru dwóch pracowników: świadomej swoich praw i gotowej ich dochodzić osoby o niskich bądź żadnych kwalifikacjach, a równie niewykwalifikowanego, ale skrajnie spolegliwego cudzoziemca, który podejmie się każdej, nawet najcięższej (3xD – dirty, difficult, dangerous)¹² pracy zawsze wybierze tego drugiego. Bardzo chętnie zatrudniani są zwłaszcza zagraniczni pracownicy sezonowi (np. w rolnictwie), przed czym pracodawców nie zniechęca nawet nowa, bardziej sformalizowana, płatna procedura i ochrona pracowników w postaci narzucenia minimalnej kwoty wynagrodzenia¹³.

Choć Polska wypracowała narzędzia do ograniczania takich praktyk i karania za nie (Ustawa o skutkach powierzania wykonywania pracy cudzoziemcom przebywającym wbrew przepisom na terytorium RP, czy wspomniane wcześniej zaostrzenie procedur zatrudnienia pracowników sezonowych), to jednak skala nielegalnego zatrudnienia wciąż pozostaje bardzo duża (kontrole inspektorów wykazały tego typu nieprawidłowości w połowie podmiotów objętych kontrolą)¹⁴.

Jednym z poważniejszych zagrożeń związanych z imigracją na kierunku wschodnim, o którym należy wspomnieć, jest wykorzystywanie transmigrantów (związanych zarówno z krajem macierzystym, jak i tym, do którego migrują) do przemytu broni (jak również narkotyków, czy towarów objętych akcyzą). Tylko w pierwszej połowie tego roku doszło do dwóch takich prób, z których jedną było usiłowanie wwozu na teren RP okrętowej armaty

¹¹ M. Jaroszewicz, *Kryzysowa migracja Ukraińców*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 19 października 2015, źródło: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-10-19/kryzysowa-migracja-ukraincow> [dostęp: 09.2017 r.].

¹² A. Adamczyk, *Migracje zagraniczne do Polski, a problem bezpieczeństwa społeczno-politycznego*, s. 231.

¹³ M. Rzemek, *Cudzoziemcy: do 2018 r. łatwiej o pracę Ukraińców*, 7 marca 2017, źródło: <http://www.rp.pl/Cudzoziemcy/303079977-Cudzoziemcy-do-2018-r-latwiej-o-prace-Ukraincow.html#ap-1> [dostęp: 09.2017 r.].

¹⁴ I. Czerniejewska, *Pracownicy bez granic Raport krajowy Polska*, Warszawa 2014, s. 5.

przeciwlotniczej produkcji sowieckiej AK-630 kalibru 30 mm¹⁵ (jedna z zatrzymanych osób narodowości ukraińskiej na stałe mieszka w Polsce). Jak informuje portal defence24.pl takie próby przemytu są elementem testowania szczelności wschodnich granic Unii Europejskiej przez Federację Rosyjską¹⁶.

Emigracja z Europy Wschodniej ma więc odmienny wymiar od tej z Bliskiego Wschodu, nie tylko ze względu na motywację ale także w zakresie bezpieczeństwa i rodzajów zagrożeń jakie może za sobą nieść, a które są najczęściej zagrożeniami typowymi, znanymi i mieszczącymi się w pojęciu tzw. „przestępczości pospolitej”.

Migracje – Bliski Wschód

Jeszcze kilka lat temu pojęcie „kryzysu imigracyjnego” nie funkcjonowało, a już na pewno nie w formie tak bardzo budzącej lęk wśród europejskiej społeczności i nie generowało tak dalece posuniętych komplikacji, związanych z kontrolą i rozlokowaniem cudzoziemców w krajach Wspólnoty.

Wg systemu klasyfikacji rodzajów migracji istotna jest analiza czynników wypychających i przyciągających. Decyzja o opuszczeniu ojczyzny podejmowana jest w skutek braku zapewnienia elementarnej potrzeby – bezpieczeństwa, rozumianego nie tylko w ujęciu potocznym i wąskim tego słowa rozumieniu – jako fizyczne bezpieczeństwo osób i ich bliskich – ale także szerzej, jako bezpieczeństwa ekonomicznego, niedostatków żywności i dachu nad głową¹⁷.

Wyróżnia się, w zależności od regionu, kilka przyczyn intensyfikacji kryzysu imigracyjnego. W przypadku krajów takich, jak Tunezja, Algieria, Jordania i Libia podkreśla się „Arabską Wiosnę”, czyli gigantyczne protesty ludności, związane z dużym bezrobociem, rosnącymi cenami żywności, korupcją oraz nepotyzmem na wysokich szczeblach władzy¹⁸. Należy tutaj zauważyć, jak podkreśla J. Todenhöfer (pierwszy zachodni dziennikarz w „Państwie Islamskim”), że w skutek interwencji militarnej USA, która odsunęła od władzy sunnitów, możliwe było objęcie dominującej roli przez salafickich terrorystów i utworzenie kalifatu pod nazwą tak zwanego „Państwa Islamskiego”¹⁹. Kalifat ten w następstwie prowadzonych przez siebie działań zbrojnych, prześladowań i okrucieństw, których się dopuszczał, doprowadził do wyklarowania się gigantycznych ruchów migracyjnych na Bliskim Wschodzie.

¹⁵ M. Dura, *Okretowa armata przemycana z Ukrainy do Polski. Realne zagrożenie?*, 6 kwietnia 2017, źródło: <http://www.defence24.pl/574828,okretowa-armata-przemycana-z-ukrainy-do-polski-realne-zagrozenie> [dostęp: 09.2017 r.].

¹⁶ Portal defence24.pl, *Kolejna próba przemytu broni z Ukrainy do Polski*, 17 kwietnia 2017, źródło: <http://www.defence24.pl/580435,kolejna-proba-przemytu-broni-z-ukrainy-do-polski> [dostęp: 09.2017 r.].

¹⁷ M. Wójcik-Żołądek, *cyt. wyd.*, s. 27.

¹⁸ M. Bieniek, *Uchodźcy. Dlaczego uciekają?*, 14 stycznia 2016, źródło: <http://www.newswweek.pl/swiat/uchodzcy-trzy-glowne-przyczyny-wielkiej-emigracji-z-afryki,artykuly,370503,1.html> [dostęp: 09.2017 r.].

¹⁹ W. Osiński, *Pierwszy zachodni dziennikarz w Państwie Islamskim*, 17 sierpnia 2015, źródło: <http://www.newswweek.pl/swiat/jurgen-todenhofier-pierwszy-zachodni-dziennikarz-w-panstwie-islamskim,artykuly,368795,1.html> [dostęp: 09.2017 r.].

Zajęcie terytoriów w Syrii i Iraku utwierdziło islamistów w przekonaniu, że mają szansę na zaprowadzenie hegemonii na opanowanym obszarze i zachęca do prowadzenia dalszych działań zbrojnych. Wojna tymczasem przybiera na sile, a tylko do tej pory wysiedlonych z obszarów ogarniętych działaniami zbrojnymi zostało ok. 4,5 mln ludzi, którzy zmierzają do Europy z nadzieją na azyl zadeklarowany przez niemiecką kanclerz Angelę Merkel, co zostało odczytane wprost jako zaproszenie²⁰.

Zakończone sukcesami powstanie w Tunezji i Egipcie pociągnęło za sobą podobne ruchy w Libii, gdzie jednak Muammar al-Kaddafi, poprzez skierowanie wojska do ich tłumienia, spowodował wybuch krwawego konfliktu wewnętrznego. Katastrofa gospodarcza i całkowity brak bezpieczeństwa skłonił setki Libijczyków do poszukiwania azylu właśnie w Europie. Sytuacja nie uległa uspokojeniu nawet po załagodzeniu konfliktu, bowiem kraj ze zrujnowaną ekonomią i zniszczoną infrastrukturą stał się nieatrakcyjny – w żaden sposób nie rokował pozytywnie na przyszłość. Imigranci z Libii są problemem zwłaszcza dla Włochów, których kolonią była niegdyś Libia i głównie tam się kierują²¹ (do końca 2015 roku było to ponad 50 tys. uchodźców).

Nie bez znaczenia jest również sytuacja polityczna w skrajnie zmilitaryzowanym kraju, jakim jest Erytrea. Kraj liczący pięć milionów mieszkańców dysponuje 320 tys. armią, która poza obroną służy również w rolnictwie, czy na budowach – przy tym wszystkim nie posiadając nawet budżetu (średni żołd to 10 dolarów miesięcznie). Erytreę co miesiąc opuszcza około pięciu tysięcy osób. To właśnie z Erytrei Polska wyraziła gotowość na przyjęcie dwóch tysięcy uchodźców²².

Nie bez znaczenia dla intensyfikacji ruchów migracyjnych ma nastawienie do imigracji prezentowane przez kraje mogące stać się potencjalnymi azylami. Stanowiska reprezentowane przez kanclerz Angelę Merkel i François Hollande, a będące wizytówką zapraszającą uchodźców do Europy nie mają podłoża czysto humanitarnego, a są silnie nacechowane ekonomicznie. Wg statystyk za mniej, niż 40 lat liczba obywateli Niemiec ma spaść poniżej liczby obywateli Francji. Prowadzona do tej pory polityka prorodzinna poniosła fiasko, a niż demograficzny pogłębiał się. Wobec takiego zagrożenia niemieckiej stabilności gospodarczej i zachwiania rynku jako jedyną szansą na uzupełnienie braków na rynku pracy zdawało się być wykorzystanie nowoprzybyłych imigrantów – stąd tak proimigracyjna polityka prowadzona przez władze tego kraju²³.

Niska stopa bezrobocia, wysoki poziom świadczeń socjalnych, duża łatwość w uzyskaniu zatrudnienia na stanowiskach niewymagających praktycznie żadnych kwalifikacji spowodowana rosnącym wykształceniem Niemców i poszukiwaniem przez nich pracy zwłaszcza w sektorach usługowych lub ich samozatrudnieniu, to główne czynniki świad-

²⁰ M. Bieniek, cyt. wyd.

²¹ Tamże.

²² O. Górczyński, *Erytrea, czyli państwo-więzienie. Stamtąd pochodzą uchodźcy, których przyjmie Polska*, portal Wirtualna Polska, 23 lipca 2017, źródło: <https://wiadomosci.wp.pl/erytrea-czyli-panstwo-wiezienie-stamtad-pochodza-uchodzcy-ktorych-przyjmie-polska-6027734616581249a> [dostęp: 09.2017 r.].

²³ M. Fabisiak, *Dlaczego Niemcy zaprosili uchodźców do Europy? „Pomagają ofiarom wojny” i nie tylko*, 10 września 2015, źródło: <https://wiadomosci.wp.pl/dlaczego-niemcy-zaprosili-uchodzcow-do-europy-pomagaja-ofiarom-wojny-i-nie-tylko-6027693645431425a> [dostęp: 09.2017 r.].

czące o atrakcyjności Niemiec jako celu imigracji na tle innych państw, które również oferują uchodźcom pomoc i azyl²⁴.

Integracja muzułmanów ze społecznością europejską możliwa jest jedynie częściowo. Dla imigrantów z Bliskiego Wschodu Europejczycy wciąż pozostają odmieńcami, wyznawcami religii, która głosi herezję o jedynym i słusznym wyznaniu – Islamie. Choć wznoszone są nowe meczety, centra kultury islamu, a muzułmanie zyskują coraz większe przywileje, to nie dążą do integracji ze społecznością europejską, a preferują pozostawanie w zamkniętych społecznościach. Każda krytyka islamu poczytywana jest jako ksenofobia i nawoływanie do nienawiści²⁵.

Polityka proimigracyjna niesie jednak za sobą coraz bardziej negatywne następstwa. M. Duszczak zauważa w panelu konferencji „Konsekwencje kryzysu imigracyjnego dla Niemiec i Unii Europejskiej”, że kryzys ten powoduje zwiększanie się obostrzeń funkcjonowania strefy Schengen i ulegające intensyfikacji tendencje narodowe, które nie tylko zmieniają sposób postrzegania Wspólnoty przez kraje do niej należące, ale również mogą prowadzić do opuszczania przez nie Unii. Uważa on, że działania polityków zmierzające do integracji z uchodźcami nastąpiły zanim Europejczycy byli do owej integracji gotowi, co dodatkowo ją utrudnia (można tu wspomnieć np. o intensyfikujących się wpływach ruchów narodowych o skrajnych poglądach, które zyskują coraz to większe rzesze popleczników)²⁶. Ponadto sami uchodźcy stwarzają trudności nie znając procedury udzielania azylu (wniosek złożony o azyl w kraju, do którego dotarło się w pierwszej kolejności), a natychmiast żądają udzielenia azylu w Niemczech.

Imigranci, a sprawa turecka

Jednym z rozwiązań kryzysu imigracyjnego mającym na celu ograniczenie napływu wcześniej niezwerifikowanych imigrantów była umowa z listopada 2015 roku, zawarta między Brukselą a Ankarą, na mocy której wszyscy imigranci, którzy nielegalnie przedostali się na terytorium Grecji, mieliby być odsyłani do Turcji. Turcja natomiast w zamian za przyjmowanie ich uzyskałaby wznowienie rozmów o przyjęcie jej w poczet członków Wspólnoty, a dodatkowo otrzymałaby w pierwszym etapie 3 miliardy euro jako zapomogę dla Syryjczyków pozostających na jej terytorium, a ponadto zniesienie wiz dla swoich obywateli²⁷. Według ustaleń za jednego syryjskiego nielegalnego imigranta cofniętego z Grecji do Turcji Unia przyjmie jednego syryjskiego uchodźcę przebywającego w tureckich obozach. Zwiększy to pewność, że ów uchodźca nie jest terrorystą (wcześniejsza weryfika-

²⁴ Tamże.

²⁵ K. Izak, *Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem w Europie na podstawie wybranych przykładów. Teraźniejszość, prognoza ewolucji i kierunki rozwoju*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, 5/11, s. 120.

²⁶ B. Rudawski, „Konsekwencje kryzysu migracyjnego dla Niemiec i Unii Europejskiej”. *Sprawozdanie z konferencji*, 8 czerwca 2016, źródło: <https://pl.boell.org/pl/2016/06/08/konsekwencje-kryzysu-migracyjnego-dla-niemiec-i-unii-europejskiej-sprawozdanie-z> [dostęp: 09.2017 r.].

²⁷ PAP, *Spór o migrantów. Turcja niezadowolona, Bruksela stawia warunki*, 22 sierpnia 2016, źródło: <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/umowa-ue-turcja-ws-migrantow,670322.html> [dostęp: 09.2017 r.].

cja po stronie tureckiej) oraz podwyższy jakość kontroli napływającej ludności poprzez „podwójne filtrowanie” – najpierw po stronie tureckiej, a następnie europejskiej. Dzięki zawartemu porozumieniu udało się w bardzo dużym stopniu ograniczyć napływ nielegalnych imigrantów ze wschodu Morza Śródziemnego²⁸.

Miało to jednak swoje obwarowania. Unia uzależniła zniesienie wiz i kontynuację rozmów o członkostwie od spełnienia 72 kryteriów (zgodnie z porozumieniem zawartym w Brukseli w listopadzie 2015 roku, rozszerzanym w oświadczeniu UE-Turcja z marca 2016 r.)²⁹. Jednym z nich była reforma prawa antyterrorystycznego, która nie została przeprowadzona. Ponadto jej zapisy zostały wykorzystane do stłumienia próby puczu wojskowego i zastosowania daleko idących reperkusji wobec wielu tysięcy tureckich obywateli oskarżanych o współpracę z armią celem obalenia Recepa Erdogana³⁰.

Porozumienie zawarte między Unią, a Turcją dało Ankarze kartę przetargową w negocjacjach ze Wspólnotą w postaci ok. 3,5 miliona uchodźców, którzy obecnie przebywają wstrzymani w swojej podróży do Europy na terenie Turcji. Eksperci oceniają, że w przypadku wejścia w życie groźby Erdogana wprost mówiącego o otwarciu granicy jeżeli Unia nie przestanie naciskać Turcji w sprawie przeprowadzenia reform politycznych, a zwłaszcza rewizji ustawy antyterrorystycznej (dającej rządowi zbyt szerokie uprawnienia), fala imigrantów zaleje Europę i nie będzie ona w stanie poradzić sobie ani z zabezpieczeniem granic i kontrolą przybywających, ani utrzymać ich na swoim terytorium (wyżywienie, rozlokowanie, pomoc socjalna), bo nie ma sił i środków by sprostać takiej liczbie imigrantów jednocześnie³¹.

Tymczasem po roku od podpisania umowy turecki premier Numan Kurtulmus stwierdza, że w związku z niewywiązaniem się Unii z zobowiązań potwierdzonych zawartym porozumieniem (konkretnie nieprzyznania wiz obywatelom Turcji, mimo że to ona wciąż nie przeprowadziła wymaganych reform) zostanie ono zerwane. Choć lęk przed 3 milionami Syryjczyków obecnie przebywającymi w Turcji jest silny, to jednak według ekspertów takich, jak np. Adam Balcer (Wise Europa) zerwanie umowy byłoby dużo bardziej brzemienne w skutkach dla Ankary, niż Brukseli. Wg Balcera w zorganizowanych i nadzorowanych przez Turków obozach żyje jedynie około 10% uchodźców, podczas gdy reszta jest rozproszona po całym kraju, toteż wysiedlenie wszystkich byłoby technicznie praktycznie niemożliwe. Obecnie granice Europy są dużo lepiej strzeżone, system filtrowania przepływu ludności szczelniejszy, a straż graniczna bardziej wyczulona. Dodatkowo Turcja prowadzi z Europą wymianę handlową szacowaną na 145 miliardów euro i w przypadku zerwania umowy, co pogorszyłoby i tak napiętą relację między oboma partnerami, nie była-

²⁸ PAP, *Komisarz UE: Umowa z Turcją ws. migracji działa mimo ostrych wypowiedzi*, 27 marca 2017, źródło: <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1030700,umowa-z-turcja-ws-migracji-dziala-mimo-ostrych-wypowiedzi.html> [dostęp: 09.2017 r.].

²⁹ Komunikat prasowy, *Oświadczenie UE-Turcja*, 18 marca 2016 roku, źródło: <http://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/> [dostęp: 09.2017 r.].

³⁰ PAP, *Komisarz UE: Umowa z Turcją...*, cyt. wyd.

³¹ PAP, *„Zaleją was imigranci”. Turcja grozi Unii Europejskiej, że otworzy swoje granice*, 25 listopada 2016, źródło: <http://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/536323,turcja-erdogan-grozi-otwarciem-granic-do-ue-dla-migrantow.html> [dostęp: 09.2017 r.].

by w stanie w żaden sposób zniwelować strat spowodowanych ewentualnymi embargami i innymi represjami ekonomicznymi³².

Wobec widma takich sankcji i niemożności spełnienia gróźb A. Balcer uważa, że zaognianie konfliktu stanowi jedynie wewnętrzną grę polityczną Turcji, mającą na celu przekonanie niezdecydowanego elektoratu o poglądach prawicowych do osoby prezydenta Erdogana poprzez budowę jego wizerunku jako surowego, zdecydowanego i pewnego siebie przywódcy, który walczy o żywotne interesy swojego państwa i jego obywateli, czym przekonałby do wzięcia udziału w referendum konstytucyjnym jak najwięcej niezdecydowanych, prawicowych wyborców³³.

Terroryzm

Polimorfizm zjawiska terroryzmu i występowanie w różnorodnych odmianach (od terroryzmu klasycznego przez cyberterroryzm, po ekoterroryzm) stanowi problem w sformułowaniu jednolitej definicji terroryzmu, czego nie potrafiła dokonać nawet Organizacja Narodów Zjednoczonych³⁴.

Jak podkreśla S. Wojciechowski terroryzm jest sumą wielu elementów. Składają się nań m.in. zaplanowane działania o niszczyielskim charakterze (które łamią obowiązujące prawo). Mogą one być motywowane różnorako, m.in. politycznie, religijnie etc. i podjęcie ich ma przynieść określone skutki. Ponadto przedmiotem takiego ataku miałyby być państwo, podmiot międzynarodowy lub ich elementy składowe (instytucje, infrastruktura itd.), choć działania te mogą być również wymierzone w zwykłych obywateli³⁵.

Terroryzm, jako zjawisko międzynarodowe i poniekąd ponadnarodowe, jest ściśle związany z ruchami ludności, czyli tzw. migracją. R. Leiken podkreśla, że obecnie dla terrorystów migracja jest narzędziem służącym do przedostania się na terytorium państwa, które terroryści zamierzają zaatakować³⁶. Terroryści, którym uda się dotrzeć do państwa obranego za cel mogą podjąć dwojaki działania: mogą działać od razu, bezpośrednio po przybyciu przygotowując i przeprowadzając zamach, bądź ukryć się w tłumie autochtonów, symulując asymilację i normalne życie tworząc tzw. „uspioną komórkę”³⁷ mającą oczekiwać na rozkazy, prowadzić rekrutację, gromadzić materiały lub stanowić wsparcie dla aktywnych terrorystów.

Celem działania terrorystów są więc nie zabójstwa czy niszczenie wybranych obiektów, ale osiągnięcie konkretnego, zamierzonego celu poprzez wywarcie odpowiedniej presji

³² WP Wiadomości, *Wicepremier Turcji mówi, że umowa z UE jest nieważna. Czy Europę zaleje fala migrantów?*, 14 marca 2017, źródło: <https://wiadomosci.wp.pl/wicepremier-turcji-mowi-ze-umowa-z-ue-jest-niewazna-czy-europe-zaleje-fala-migrantow-6100943037998209a> [dostęp: 09.2017 r.].

³³ Tamże.

³⁴ S. Wojciechowski, *Terroryzm. Analiza pojęcia, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 1/09.

³⁵ Tamże.

³⁶ R. Raczynski, *Wpływ migracji międzynarodowych na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, nr 2, 2015 r.

³⁷ I. Łatkowska, *Samobójcze zamachy terrorystyczne jako rodzaj gry politycznej (w kontekście bezpieczeństwa XXI wieku)*, *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie*, 11 lipca 2015, Częstochowa.

psychologicznej i wzbudzenie strachu w jednostce (bądź jednostkach, państwach, rządach) decyzyjnej.

Europol ocenia jednak, że nie ma związku pomiędzy intensyfikacją działań terrorystów, a rosnącym napływem ludności z Bliskiego Wschodu. Jedynie 10% wszystkich ataków terrorystycznych w Europie przeprowadzanych jest przez dżihadystów (uczestników „świętej wojny Islamu z niewiernymi”) i choć ginie w nich sumarycznie 95% wszystkich ofiar zamachów w Europie, to jednak z zestawienia zamachów naniesionych na linię chronologiczną kryzysu migracyjnego (od 2015 roku) wynika, że nie zachodzi korelacja między wzmocnionym napływem imigrantów, a częstotliwością ataków terrorystycznych o podłożu religijnym (islamistycznym) – pozostała ona bez zmian³⁸.

Rzecz jasna, terroryści wykorzystują wzmocniony ruch na granicy do przedostania się do Europy, czego dowodem są np. zamachy we Francji z listopada 2015 roku, ale według Europolu takie zjawisko jest marginalne. Otwarte natomiast pozostaje pytanie, czy statystyki te odzwierciedlają stan faktyczny, bowiem w Europie funkcjonuje obecnie około 400 terrorystów z tzw. „Państwa Islamskiego”, którzy mają autonomię w wyborze celów i sposobie ataku (jak podają źródła Associated Press w wywiadach irackim i europejskich)³⁹.

W przypadku zamachu w Paryżu z listopada 2015 roku francuskie służby ustaliły, że dwóch spośród sprawców zamachu (w organizację którego były zaangażowane trzy skoordynowane grupy terrorystyczne) legitymowało się syryjskimi paszportami, które zostały odnotowane przez Greków zaledwie miesiąc wcześniej podczas przyjmowania imigrantów⁴⁰. Otwartym pozostaje pytanie, czy owi zamachowcy dostali się do Europy wykorzystując sfałszowane paszporty, czy też posłużyli się prawdziwymi dokumentami uzyskanymi innymi kanałami (np. odkupienie od innego imigranta, który już znalazł się w Europie, bądź pozyskanie ich od kogoś, kto zginął w drodze do Grecji).

Do organizacji i „duchowego przywództwa” wyżej wspomnianego zamachu przyznało się tzw. ISIS (Islamskie Państwo Iraku i Syrii)⁴¹, co nie zostało oficjalnie potwierdzone przez żadne służby, jednakże wobec braku innych potencjalnych mocodawców przyznających się do sprawstwa (choćby kierowniczego) można domniemywać, że terroryści co najmniej utrzymywali kontakt z przedstawicielami Kalifatu Islamskiego. Jest to o tyle bardziej prawdopodobne, że ISIS od dawna ostrzegało Europę przed swoimi wysłannikami,

³⁸ 95 procent ofiar zamachów ginie z rąk dżihadystów. *Dane Europolu*, 27 czerwca 2017, źródło: <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/zagrozenie-terrorystyczne-w-europie-raport-europolu,752307.html> [dostęp: 09.2017 r.]. Por. A. Zięba, *Oczekując nieoczekiwanego: zagrożenie terrorystyczne w Unii Europejskiej*, [w:] Z. Siemiątkowski, A. Zięba (red.), *Służby specjalne we współczesnym państwie*, Warszawa 2016, s. 221–230.

³⁹ ARB, *400 terrorystów Daesh gotowych do ataku w Europie*, 24 marca 2016, źródło: <http://www.rp.pl/Terroryzm/160329707-400-terrorystow-Daesh-gotowych-do-ataku-w-Europie.html#ap-1> [dostęp: 09.2017 r.].

⁴⁰ Adrian o., *Zamachy w Paryżu: terroryści dostali się do Europy jako uchodźcy*, 15 listopada 2015, źródło: <http://pl.blastingnews.com/europa/2015/11/zamachy-w-paryzu-to-dzielo-uchodzcow-coraz-wiecej-na-towskazuje-00648773.html> [dostęp: 09.2017 r.].

⁴¹ Polish Express, *ISIS, ILIS, DAESH, czy Państwo Islamskie: która nazwa jest właściwa i czemu jest ich tak wiele*, 8 grudnia 2015, źródło: <http://www.polishexpress.co.uk/isis-ilis-daesh-czy-panstwo-islamskie-ktora-nazwa-jest-wlasciwa-czemu-jest-ich-tak-wiele> [dostęp: 09.2017 r.].

których będzie kierowało do Europy – ukrytych w tłumie imigrantów docierających m.in. do Grecji⁴².

Pierwsze ostrzeżenia odnoszące się do możliwości przenikania terrorystów do Europy pod pozorem poszukiwania azylu pojawiły się właśnie w połowie 2015 roku, kiedy norweska gazeta Dagbadet opublikowała artykuł (powołując się na źródła w norweskim wywiadzie), w którym opisała, że istnieją dowody na to, że wśród imigrantów przedostających się do Europy są nie tylko liczni wysłannicy ISIS, ale także innego ugrupowania terrorystycznego – Frontu Al-Nusra⁴³. Wspomniany Front Al-Nusra jest zbrojną organizacją islamskich terrorystów do niedawna będącą siatką Al-Kaidy działającą w Syrii. Powstał w 2011 roku i był reakcją na totalitarne rządy reżimu Baszara al-Asada, przeciwko któremu walczył⁴⁴. Amerykańscy specjaliści oceniają jednak, że zabieg ten jest jedynie wybiegiem, mającym budować bojownikom własną markę, a niezależność od Al-Kaidy będzie jedynie pozorna, dlatego też USA wciąż poczytuje Front jako poważne zagrożenie i jako takie zamierza go zwalczać.

Nie ulega również wątpliwości, że kryzys migracyjny ułatwia potencjalnym terrorystom podróżowanie do Europy z wykorzystaniem nie tylko pozyskanych w sposób nielegalny lub sfalszowanych, ale również autentycznych dokumentów. Wskutek prowadzonych działań zbrojnych Kalifat wszedł w posiadanie znacznych ilości paszportów libijskich, irackich i syryjskich, z fałszowania i handlu którymi uczynił intratne źródło finansowania swojej działalności. Pozyskał on również możliwość wyposażania potencjalnych terrorystów w doskonałe dokumenty bez konieczności fałszowania ich od podstaw (de facto na oryginalnych drukach). Stanowi to tak duży problem, że francuski minister spraw wewnętrznych, Bernard Cazeneuve, nawołuje do stworzenia europejskiej agencji, która zajmowałaby się wyłącznie kontrolą dokumentów na podstawie których imigranci są wpuszczani do Europy⁴⁵.

Raport Europolu zwraca również uwagę na istotną kwestię łatwości werbunku i radykalizacji imigrantów przez już obecnych w Europie werbowników, np. w osobach imamów o skrajnie radykalnych poglądach. Dużo łatwiej zwerbować osobę o podobnych poglądach, religii czy obyczajach, niż Europejczyka, którego styl życia, priorytety i poglądy znacznie różnią się od tych, które usiłowano by mu perswadować. Ponadto wg Associated Press w granicach Unii znajduje się wciąż 400 przeszkolonych, islamskich terrorystów gotowych do działania, podczas gdy tylko w 2016 roku w związku z zagrożeniem terrorystycznym o podłożu religijnym (radykalnego islamu) aresztowano wg Europolu 687 osób⁴⁶.

⁴² Adrian o., *Zamachy w Paryżu...*, cyt. wyd.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ CNN, *Front Al-Nusra odłącza się od Al-Kaidy*, 31 lipca 2016, źródło: <https://www.wprost.pl/swiatowe-dni-mlodziezy-krakow-2016/10017256/Front-Al-Nusra-odlacza-sie-od-Al-Kaidy.html> [dostęp: 09.2017 r.].

⁴⁵ ABC washingtonexaminer.com, *Państwo Islamskie fałszuje paszporty na skalę przemysłową. Potwierdzają to także Amerykanie*, 27 stycznia 2016, źródło: <http://www.pch24.pl/panstwo-islamskie-falszuje-paszporty-na-skale-przemyslowa--potwierdzaja-to-takze-amerykanie,40855,i.html> [dostęp: 09.2017 r.].

⁴⁶ BBC News, *Europol: Liczba ofiar terrorystów w UE wzrosła w ciągu roku niemal 38-krotnie*, 21 lipca 2016, źródło: <https://www.wprost.pl/swiat/10016046/Europol-Liczba-ofiar-terrorystow-w-UE-wzrosla-w-ciagu-roku-niemal-38-krotnie.html> [dostęp: 09.2017 r.].

Jednym z poważniejszych zagrożeń jest wykorzystywanie przez terrorystów międzynarodowej sieci Internet. W „Sprawozdaniu w sprawie zapobiegania radykalizacji (...)” podkreśla się, że obecnie istniejące rozwiązania prawne mające na celu ograniczanie bądź całkowite uniemożliwianie publikowania w Internecie treści związanych z werbunkiem, szkoleniem i produkcją materiałów wybuchowych oraz przygotowywania zamachów wymuszają konieczność prowadzenia dialogu z dostawcami usług teleinformatycznych w Europie, by wspólnie wypracować rozwiązania – zarówno te techniczne, jak i prawne – umożliwiające znaczne ograniczenie możliwości publikacji w/w treści, a w przypadku ich pojawienia się – błyskawiczne usunięcie⁴⁷. Należałoby również ustalić, jaki procent zradykalizowanych terrorystów przenika do Europy nie z zamiarem przeprowadzenia bezpośredniego uderzenia ale w celach szkoleniowych, prowadzenia rekrutacji, dostarczania rozkazów i przekazywania informacji (zwłaszcza transmigranci) czy organizacji wyposażenia i prowadzenia tzw. „białego wywiadu”.

Unia konstatuje, że jednym z kluczowych działań w przestrzeni cyfrowej jest prowadzenie kontrnarracji do tej werbowników i radykalnych islamistów w taki sposób, by uwrażliwić odbiorcę na wszelkie przejawy zradykalizowanego przekazu, nagabywania i próby werbunku tak, aby obywatel Unii był świadomy i odporny na nowe typy zagrożeń na które może natknąć się w sieci. Wspólnota w sprawozdaniu podkreśla również konieczność rozszerzenia takich działań uświadamiających na państwa trzecie, nie będące stowarzyszonymi⁴⁸.

Unia w raporcie podkreśla również, że konieczne jest rozbijanie sieci terrorystycznych, które najskuteczniej można osiągnąć poprzez skuteczne ściganie przestępstw skarbowych (ukrywanie majątku, uchylanie się od opodatkowania) bowiem to one są głównymi źródłami finansowania terroryzmu⁴⁹.

Ciekawa jest jeszcze jedna informacja zawarta w uzasadnieniu do raportu. Szacuje się mianowicie, że 5000 obywateli europejskich opuściło kontynent, by walczyć w szeregach terrorystów – zwłaszcza wskazuje się tu Irak oraz Syrię. Według International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence jest wśród nich 1200 Francuzów – dwukrotnie więcej, niż obywateli Niemiec⁵⁰.

Zagrożenie terrorystyczne należy więc wyeliminować skupiając się na przyczynach jego powstania. Są to: wojna na Bliskim Wschodzie destabilizująca region i zmuszająca tysiące ludzi do opuszczenia swoich domostw i ucieczki celem ratowania życia, co stwarza terrorystom warunki do wmieszania się w tłum i przeniknięcia na terytorium Europy. Inna, ale równie istotna, to szerząca się radykalizacja uchodźców i rodzimych obywateli Unii Europejskiej prowadzona przede wszystkim za pośrednictwem radykalnych imamów, a także sieci Internet.

⁴⁷ R. Dati, *Sprawozdanie w sprawie zapobiegania radykalizacji oraz rekrutacji obywateli europejskich przez organizacje terrorystyczne*, (2015/2063(INI)), Komisja Wolności Obywatelskich, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych, 3 listopada 2015.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże, podrozdział X.

⁵⁰ TVN24 BiS, *W walce o dżihad. Europejczycy w szeregach ISIS*, 10 sierpnia 2016, źródło: <http://tvn24bis.pl/ze-swiata,75/europejczycy-w-szeregach-isis,667488.html> [dostęp: 09.2017 r.].

Zagrozenie terrorystycznej jest obecnie jednym z najwiekszych wyzwan, z jakimi musza sie zmierzyc europejskie sluzby. Terroryzm wraz ze swoimi metodami dzialan, a takze celami strategicznymi nieustannie ewoluuje co sprawia, ze wciaz pozostaje najtrudniejszym do ujawnienia i zapobiezzenia niebezpieczenstwem. Zagrozenie stanowa przede wszystkim osoby, ktore usiluja przedostac sie do Europy pod pozorem poszukiwania azylu wraz z gigantyczna fala imigrantow, ktora utrudnia pelna i dokladna weryfikacje kazdego z osobna.

Mimo ze deklaracje i rozwiazania prawne przyjmowane przez Unie Europejska oraz opracowywane przez nia raporty swiadcza o bezsprzecznym rosnacym zagrozeniu i nie mozna nie zauwazac, ze jest ono powiazane ze wzrostem imigracji zwlaszcza z Bliskiego Wschodu, to jednak obserwujac poczynania Wspolnoty odnosi sie nieodparte wrazenie, ze nowe rozwiazania i regulacje prawne wprowadzane sa z opoznieniem i nie nadajaja za biezacych wydarzeniami oraz podejmowane sa ze swoista nieasmialoscia (np. uchwala o potepieniu zamachu, zamiast blyskawicznej odpowiedzi w postaci odpowiedniej regulacji, ktora dalaby wlasciwym sluzbom niezbedne narzedzia do uniemozliwienia jego powtorzenia).

Zwalczanie terroryzmu

Wobec pojawienia sie nowych technik dzialania terrorystow oraz intensyfikacji ich dzialan niezbednym bylo wypracowanie nowych metod walki z terroryzmem.

Polska, jako czlonkiem Unii Europejskiej aktywnie angazuje sie nie tylko w dyskurs odnośnie poprawy bezpieczenstwa, ale rowniez aktywnie bierze udzial w opracowywaniu odpowiednich rozwiazan legislacyjnych oraz miedzynarodowej wspolpracy i wymianie doswiadczen funkcjonariuszy sluzb bezpieczenstwa. Polscy funkcjonariusze na przyklad aktywnie uczestnicza w szkoleniach organizowanych przez Europol i nieustannie pracuja nad opracowywaniem coraz skuteczniejszych procedur operacyjnych⁵¹. Skuteczna walka z terroryzmem nie moze polegac na wystosowywaniu oficjalnych not, wzywaniu do zaprzestania dzialan i poddania sie. Musi byc rownie bezlitosna i skuteczna co dzialania terrorystow (tylko dzeki takiemu podejsciu Brytyjczykom udalo sie ukrócic fale zamachow w latach 90.)⁵².

O planowanym zamachu zanim ma on miejsce (jak pokazuja dane wywiadowcze) wie wczesniej kilkadziesiat do kilkuset osob. Nalezy przede wszystkim zaciešnić wspolprace i poprawic obieg informacji miedzy poszczegolnymi sluzbami czlonkow Unii Europejskiej. Zamachy w Paryżu miały miejsce, bowiem Belgowie nie udostepnili posiadanych informacji o zamachowcach Francuskim sluzbom. Później owi terrorysci przeniešli sie z powrotem do Belgii, bowiem Francja nie dysponowala wystarczajacymi danymi wywiadowczymi, by zatrzymac ich, zanim przekroczą granice⁵³.

⁵¹ K. Liedel, *Zwalczanie terroryzmu miedzynarodowego w polskiej polityce bezpieczenstwa. Zarzadzanie bezpieczenstwem*, Warszawa 2010.

⁵² M. Nowicki, *Belgowie latami tolerowali terrorystow*, 23 marca 2016, źródło: <http://www.newsweek.pl/opinie/jak-europa-powinna-walczyc-z-terroryzmem-,artykuly,382579,1.html> [dostęp: 09.2017 r.].

⁵³ Tamże.

Choć nowe metody walki z terrorystami, jak skatalogowane, udostępnione wszystkim członkom wspólnoty bazy danych biometrycznych obywateli i terrorystów, system miejscowego monitoringu wizyjnego obejmujący coraz większe obszary Europy, czy mikrofony kierunkowe w miejscach publicznych wciąż zdają się być przerażająco mało skuteczne w walce z terroryzmem⁵⁴.

W kwietniu 2016 roku w Londynie miały miejsce targi Security and Counter terror Expo, prezentujące 300 firm z całego świata (bezpieczeństwo publiczne to biznes, którego sektor prywatny wyceniany jest na ok. 30 miliardów dolarów).

Jedną ze stosowanych i wciąż ulepszanych (początkowo robili to ludzie, eksperci, obecnie zastąpiły ich wciąż udoskonalane algorytmy i systemy kamer) jest technologia SPOT (Screening Passengers by Observation Techniques). Polega ona na obserwacji tłumu pasażerów i każdego z osobna, i analizowaniu jego zachowania m.in. na podstawie mimiki i mikromimiki twarzy, mowy ciała (sztywna postawa, ręce w kieszeniach lub torbach, pocenie się, stopień rozszerzenia źrenic, nadmierna bladłość etc.)⁵⁵.

Początek 2015 przyniósł uruchomienie ogromnej bazy fotografii przestępców, należącej do Interpolu, a do której dostęp mają służby ze 190 krajów. Równolegle Chiny uruchomiły program FtF (Facing the Future) – system monitoringu wizyjnego porównujący twarze widziane obiektywem kamery z posiadaną bazą danych w czasie rzeczywistym⁵⁶.

Choć wydawać by się mogło, że systemy monitoringu porównujące twarze podróżnych z bazą danych przestępców powinny mieć wysoką skuteczność, to jednak waha się ona w okolicach 60–70%. Ponadto systemy odpowiedzialne za analizę tętna, źrenic i mikromimiki są z kolei nazbyt skuteczne – wskazują jako potencjalnego przestępcę zestresowanych przed kolejną ważną transakcją biznesmenów, czy rodziny rozemocjonowane faktem czekania na dawno niewidzianego bliskiego. Niewątpliwie systemy te są przyszłością, jednakże czeka je jeszcze wiele lat, zanim będą perfekcyjnie realizować zadania przed nimi postawione.

Inną techniką zwalczania terrorystów, zanim w ogóle nastąpi próba ataku jest inwigilacja. Marokańskie służby przy wjeździe do kraju gromadzą każdą, nawet z pozoru zupełnie nieistotną daną. Dzięki temu możliwe było dwukrotne ostrzeżenie Niemiec o planowanym zamachu (każde z doniesień okazało się być prawdą) – podobnie trafne były ich ostrzeżenia skierowane w stronę Francji. Chodzi tu nie tyle nawet o skrajnie niebezpieczną i praktycznie niewykonalną infiltrację komórek terrorystycznych poprzez wprowadzenie tam agenta – obecnie równie dużo informacji dostarcza zwyczajna obserwacja miast czy codziennych rytuałów ich obywateli. Każdy policjant jest uczulony na to, że gazeciarz, taksówkarz czy bezdomny, których regularnie widują każdego dnia może stanowić zagrożenie i to zagrożenie będzie trzeba natychmiast wyeliminować⁵⁷.

⁵⁴ M. Rybarczyk, *Jak walczyć z terrorystami? Nowe metody nie są skuteczne*, 27 listopada 2015, Focus 10/2015, źródło: <http://www.focus.pl/artukul/jak-walczy-z-terrorystami-nowe-metody-nie-sa-skuteczne> [dostęp: 09.2017 r.].

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ M. Narbutt, *Infiltracja poplaca. Marokańskie służby specjalne dwukrotnie alarmowały Niemcy, że Tunezyjczyk Anis Amri planuje zamach*, 26 grudnia 2016, źródło: <https://wpolityce.pl/swiat/320935-infiltracja-poplaca-marokanske-sluzby-specjalne-dwukrotnie-alarmowaly-niemcy-ze-tunezyjczyk-anis-amri-planuje-zamach?strona=2> [dostęp: 09.2017 r.].

Podsumowanie

Migracja z krajów Białorusi, Ukrainy i (w mniejszym stopniu) Rosji była zjawiskiem powszechnym i obserwowanym na długo przed pojawieniem się tzw. „kryzysu migracyjnego”. Miała ona przede wszystkim charakter ekonomiczny i z racji podobieństw między imigrantami, a obywatelami krajów, do których owi imigranci przybywali (zwłaszcza kulturowych, religijnych i obyczajowych) nie generowała tak intensywnych sprzeciwów i nienawiści wśród obywateli autochtonicznych. Powodowana była wyłącznie ekonomią, ponadto pojawianie się wielu imigrantów miało charakter cykliczny, ale okresowy (pracownicy sezonowi). Wypełnianie przez nich luk na rynku pracy związanych zwłaszcza z ciężką pracą fizyczną i zawodami z grupy 3xD, których wykonywania mało kto się podejmuje było i jest bardzo pożądane przez pracodawców.

Migracje na kierunku wschodnim stanowią więc bardzo dużą szansę na wypełnienie luk na europejskim rynku pracy (co przyczyni się z kolei do utrzymania stabilności rynku) przy jednoczesnym znikomym wzroście zagrożenia ze strony imigrantów (poza minimalnym wzrostem przestępczości).

Główną przyczyną migracji z terenów Bliskiego Wschodu są konflikty zbrojne i związane z nimi nagminne łamanie praw człowieka, a co za tym idzie całkowity brak poczucia bezpieczeństwa pośród ludności cywilnej i brak szans na poprawę sytuacji zarówno politycznej, jak i ekonomicznej w najbliższej przyszłości. Nie bez znaczenia dla intensywności i celów migracji z Bliskiego Wschodu pozostają również oświadczenia składane przez przywódców państw członkowskich Unii Europejskiej oraz przejrzyste i przychylnie obcokrajowcom prawo azylowe. Imigracja na tym kierunku generuje jednak bardzo duży ruch, w którym z łatwością mogą przedostać się terroryści. Jest to zagrożenie nieobserwowalne np. w przypadku imigracji z Białorusi, Ukrainy czy Rosji. Za czynniki wypychające w tym przypadku można uznać brak bezpieczeństwa na terenach imigrantom macierzystych, utratę dobytku i zanik wszelkich więzi z opuszczanym regionem. Czynnikiem przyciągającymi będą zwłaszcza niskie bezrobocie, łatwość w uzyskaniu świadczeń socjalnych i znaczna ich wysokość, łatwość uzyskania zatrudnienia (zwłaszcza w zawodach nie wymagających żadnych kwalifikacji) oraz podejście władz krajów członkowskich (jak np. Niemcy czy Francja), które same zapraszają imigrantów. Zagrożenie, które może wyłaniać się z tego obrazu ma swoje podłoże nie w imigracji jako takiej, ale w sposobie, w jaki terroryści wykorzystują ruchy dużych grup ludności do przedostania się do Europy, odmienności wiary i obyczajów obcokrajowców, ich braku chęci asymilacji i postawach niektórych imigrantów, zakładających życie w Europie na koszt państw udzielających im azylu (brak chęci integracji, pracy, uczynienie z pomocy socjalnej jedyne go źródła dochodu etc.). Migracje z Bliskiego Wschodu są jednak nierozzerwalnie kojarzone przede wszystkim z przenikającym zagrożeniem terrorystycznym, przed którym ostrzegając lęk i nienawiść potęguje wielu szanowanych dziennikarzy i polityków. Jak należałoby się więc przygotować do neutralizacji takich zagrożeń i całkowitego uniemożliwienia przenikania dżihadystów do Europy?

Kluczowymi wyzwaniem, jakie stają przed służbami bezpieczeństwa na pierwszej linii frontu walki z terroryzmem jest wypracowywanie coraz skuteczniejszych metod weryfikacji dużych grup imigrantów, wskazywanie i izolowanie potencjalnych zagrożeń. Wewnątrz Europy natomiast najistotniejszymi są: wyśledzenie i likwidacja uśpionych i aktywizują-

cych się komórek terrorystycznych oraz nieustanna obserwacja i w razie potrzeby reagowanie wszędzie tam, gdzie może dochodzić do nawoływania do przyłączenia się do świętej wojny, głoszenie nienawiści do Europejczyków, czy wszelkie próby werbunku.

Równie poważnym niebezpieczeństwem są te jednostki, które nie będąc wcześniej wyznawcami islamu pod wpływem werbowników i radykalnych nauk duchownych imamów postanowiły skanalizować swoją nienawiść do świata i ubrać ją w barwy religii.

Jeszcze jednym obszarem, który powinien pozostawać pod nieustannym nadzorem służb jest globalna sieć Internet, gdzie dochodzi do wyszukiwania potencjalnych kandydatów na terrorystę, weryfikacji jego cech osobowościowych, a wreszcie indoktrynacji i szkolenia.

Równie dużym zagrożeniem są także sfrustrowane jednostki w Europie nie mające związku z dżihadem, ale dokonujące zamachów na własną rękę, do których następnie przynajmniej się (głównie islamskie) organizacje terrorystyczne.

W trakcie konferencji „Konsekwencje kryzysu migracyjnego dla Niemiec i Unii Europejskiej” interesują obserwację opisał profesor Andrzej Sakson. Według niego w Polsce ma miejsce coś, co określił mianem „socjologicznego fenomenu” – nasilają się nastroje antyimigranckie, a grupy skrajnie narodowe o poglądach rasistowskich i ksenofobicznych zyskują znaczny pogłos, mimo braku imigrantów w kraju⁵⁸.

Obecny wzrost liczby potencjalnych i realnych zagrożeń w Europie stawia poważne wyzwanie przed Brukselą. Niezbędne jest bowiem opracowanie odpowiednich rozwiązań prawnych, które dadzą organom wykonawczym odpowiednie możliwości prowadzenia działań związanych nie tylko z zapobieganiem zagrożeniom, ale także pozwalające na prowadzenie działań wyprzedzających takich, jak m.in. szeroko zakrojona obserwacja i inwigilacja osób podejrzanych w ramach bardziej uproszczonej, niż ta obecnie stosowana procedury (niektóre państwa europejskie zaczynają już wprowadzać takie rozwiązania).

Natomiast ponad wszystko pożądanym jest, aby podejmowane przez władze ustawodawcze i wykonawcze kroki nadążały, a nawet wyprzedzały mające obecnie miejsce w Europie dynamiczne przemiany społeczne i polityczne, bo tylko wyprzedzenie działań terrorystów może zagwarantować ich całkowite unieszkodliwienie.

Tytuł w języku angielskim:

MIGRATION AND TERRORISM – SECURITY OF THE EU IN THE SECOND DECADE OF 21st CENTURY

Bibliografia

Publikacje zwarte

Adamczyk A., *Migracje zagraniczne do Polski, a problem bezpieczeństwa społeczno-politycznego*, „Przegląd Strategiczny 2013”, nr 2, s. 219–237.

Czerniejewska I., *Pracownicy bez granic Raport krajowy Polska*, Warszawa 2014.

⁵⁸ B. Rudawski, *cyt. wyd.*

Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001.

Perek R., *Terroryzm. Rola i miejsce Policji w jego zwalczaniu*, Katowice 2013.

Siemiątkowski Z., Zięba A. (red.), *Służby specjalne we współczesnym państwie*, Warszawa 2016.

Szafranski J. (red.), *Współczesne zagrożenia terroryzmem oraz metody działań antyterrorystycznych*, Szczytno 2007.

Artykuły

ABC washingtonexaminer.com, *Państwo Islamskie fałszuje paszporty na skalę przemysłową. Potwierdzają to także Amerykanie*, 27 stycznia 2016, źródło: <http://www.pch24.pl/panstwo-islamskie-falszuje-paszporty-na-skale-przemyslowa--potwierdzaja-to-takze-amerykanie,40855,i.html> [dostęp: 09.2017 r.].

ARB, *400 terrorystów Daesh gotowych do ataku w Europie*, 24 marca 2016, źródło: <http://www.rp.pl/Terroryzm/160329707-400-terrorystow-Daesh-gotowych-do-ataku-w-Europie.html#ap-1> [dostęp: 09.2017 r.].

Atak terrorystyczny, Projekt EDB, źródło: http://edbtwarda.cba.pl/?page_id=6 [dostęp: 09.2017 r.].

BBC News, *Europol: Liczba ofiar terrorystów w UE wzrosła w ciągu roku niemal 38-krotnie*, 21 lipca 2016, źródło: <https://www.wprost.pl/swiat/10016046/Europol-Liczba-ofiar-terrorystow-w-UE-wzrosla-w-ciagu-roku-niemal-38-krotnie.html> [dostęp: 09.2017 r.].

Bieniek M., *Uchodźcy. Dlaczego uciekają?*, 14 stycznia 2016, źródło: <http://www.newsweek.pl/swiat/uchodzczy-trzy-glowne-przyczyny-wielkiej-emigracji-z-afryki,artykuly,370503,1.html> [dostęp: 09.2017 r.].

Chlebem i solą, *Pojęcia i definicje*, organizacja Chlebem i solą, źródło: <http://uchodzczy.info/infos/pojecia-i-definicje/> [dostęp: 09.2017 r.].

CNN, *Front Al-Nusra odłącza się od Al-Kaidy*, 31 lipca 2016, źródło: <https://www.wprost.pl/swiatowe-dni-mlodziezy-krakow-2016/10017256/Front-Al-Nusra-odlacza-sie-od-Al-Kaidy.html> [dostęp: 09.2017 r.].

Dane statystyczne, Komenda Główna Policji, źródło: <http://www.statystyka.policja.pl/st/wybrane-statystyki/przestepczosc-cudzozie/50867,dok.html> [dostęp: 09.2017 r.].

Dati R., *Sprawozdanie w sprawie zapobiegania radykalizacji oraz rekrutacji obywateli europejskich przez organizacje terrorystyczne*, (2015/2063(INI)), Komisja Wolności Obywatelskich, Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych [dostęp: 3.11.2016].

Dura M., *Okretowa armata przemykana z Ukrainy do Polski. Realne zagrożenie?*, 6 kwietnia 2017, źródło: <http://www.defence24.pl/574828,okretowa-armata-przemycana-z-ukrainy-do-polski-realne-zagrozenie> [dostęp: 09.2017 r.].

Fabisiak M., *Dlaczego Niemcy zaprosili uchodźców do Europy? „Pomagają ofiarom wojny” i nie tylko*, 10 września 2015, źródło: <https://wiadomosci.wp.pl/dlaczego-niemcy-zaprosili-uchodzcow-do-europy-pomagaja-ofiarom-wojny-i-nie-tylko-6027693645431425a> [dostęp: 09.2017 r.].

Górczyński O., *Erytrea, czyli państwo-więzienie. Stamtąd pochodzą uchodźcy, których przyjmie Polska*, portal Wirtualna Polska, 23 lipca 2017, źródło: <https://wiadomosci.wp.pl/erytrea-czyli-panstwo-wiezienie-stamtad-pochodza-uchodzczy-ktorych-przyjmie-polska-6027734616581249a> [dostęp: 09.2017 r.].

Izak K., *Zagrożenie terroryzmem i ekstremizmem w Europie na podstawie wybranych przykładów. Teraźniejszość, prognoza ewolucji i kierunki rozwoju*, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego, 5/11.

Jaroszewicz M., *Kryzysowa migracja Ukraińców*, Ośrodek Studiów Wschodnich, 19 października 2015, źródło: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2015-10-19/kryzysowa-migracja-ukraincow> [dostęp: 09.2017 r.].

95 procent ofiar zamachów ginie z rąk dżihadystów. Dane Europolu, 27 czerwca 2017, źródło: <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/zagrozenie-terrorystyczne-w-europie-raport-europolu,752307.html> [dostęp: 09.2017 r.].

Kiełt A., *Przeciwdziałanie terroryzmowi jako element działań na rzecz bezpieczeństwa państwa*, źródło: www.wspia.eu/file/20336/29-KIELT+ALDONA.pdf [dostęp: 09.2017 r.].

- Komunikat prasowy, *Oświadczenie UE–Turcja*, 18 marca 2016 roku, źródło: <http://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2016/03/18-eu-turkey-statement/> [dostęp: 09.2017 r.].
- Latkowska I., *Samobójcze zamachy terrorystyczne jako rodzaj gry politycznej (w kontekście bezpieczeństwa XXI wieku)*, Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, 11 lipca 2015, Częstochowa.
- Liedel K., *Zwalczanie terroryzmu międzynarodowego w polskiej polityce bezpieczeństwa. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2010.
- mb, TVN24 BiS, *W walce o dżihad. Europejczycy w szeregach ISIS*, 10 sierpnia 2016, źródło: <http://tvn24bis.pl/ze-swiata,75/europejczycy-w-szeregach-isis,667488.html> [dostęp: 09.2017 r.].
- Narbutt M., *Infiltracja popłaca. Marokańskie służby specjalne dwukrotnie alarmowały Niemcy, że Tunezyjczyk AnisAmri planuje zamach*, 26 grudnia 2016, źródło: <https://wpolityce.pl/swiat/320935-infiltracja-poplacamarokanske-sluzby-specjalne-dwukrotnie-alarmowaly-niemcy-ze-tunezyjczyk-anis-amri-planuje-zamach?strona=2> [dostęp: 09.2017 r.].
- Nowicka M., *Europa jako wspólna przestrzeń społeczna – metodologiczne kwestie badania społeczeństwa i integracji społecznej w Europie na przykładzie mobilności przestrzennej*.
- Nowicki M., *Belgowie latami tolerowali terrorystów*, 23 marca 2016, źródło: <http://www.newsweek.pl/opinie/jak-europa-powinna-walczyć-z-terroryzmem-,artykuly,382579,1.html> [dostęp: 09.2017 r.].
- O. Adrian, *Zamachy w Paryżu: terroryści dostali się do Europy jako uchodźcy*, 15 listopada 2015, źródło: <http://pl.blastingnews.com/europa/2015/11/zamachy-w-paryżu-to-dzieło-uchodźców-coraz-wiecej-na-to-wskazuje-00648773.html> [dostęp: 09.2017 r.].
- Osiński W., *Pierwszy zachodni dziennikarz w Państwie Islamskim*, 17 sierpnia 2015, źródło: <http://www.newsweek.pl/swiat/jurgen-todenhof-pierwszy-zachodni-dziennikarz-w-panstwie-islamskim,artykuly,368795,1.html> [dostęp: 09.2017 r.].
- PAP, *Komisarz UE: Umowa z Turcją ws. migracji działa mimo ostrych wypowiedzi*, 27 marca 2017, źródło: <http://www.gazetaprawna.pl/artykuly/1030700,umowa-z-turcja-ws-migracji-dziala-mimo-ostrych-wypowiedzi.html> [dostęp: 09.2017 r.].
- PAP, *Spór o migrantów. Turcja niezadowolona, Bruksela stawia warunki*, 22 sierpnia 2016, źródło: <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/umowa-ue-turcja-ws-migrantow,670322.html> [dostęp: 09.2017 r.].
- PAP, *„Zaleją was imigranci”. Turcja grozi Unii Europejskiej, że otworzy swoje granice*, 25 listopada 2016, źródło: <http://wiadomosci.dziennik.pl/swiat/artykuly/536323,turcja-erdogan-grozi-otwarciem-granic-do-ue-dla-migrantow.html> [dostęp: 09.2017 r.].
- Pawlak M., *Kontrabanda na północno-wschodniej granicy. Jak skutecznie walczyć z przemytem?*, 24 czerwca 2016, źródło: <http://niezalezna.pl/82379-kontrabanda-na-polnocno-wschodniej-granicy-jak-skutecznie-walczyć-z-przemytem> [dostęp: 09.2017 r.].
- Piekarski M., *Strategia i taktyka terrorystów*, artykuł po raz pierwszy został opublikowany na stronach Dolnośląskiego Ośrodka Studiów Strategicznych w roku 2004.
- Pivovarov S., *Polskę zalali ukraińscy imigranci*, 29 października 2015, źródło: <https://pl.sputniknews.com/polska/201510291314829-Polska-Ukraina-Imigranci/> [dostęp: 09.2017 r.].
- Polish Express, *ISIS, ILIS, DAESH, czy Państwo Islamskie: która nazwa jest właściwa i czemu jest ich tak wiele*, 8 grudnia 2015, źródło: <http://www.polishexpress.co.uk/isis-ilis-daesh-czy-panstwo-islamskie-ktora-nazwa-jest-wlasciwa-czemu-jest-ich-tak-wiele> [dostęp: 09.2017 r.].
- Portal defence24.pl, *Kolejna próba przemytu broni z Ukrainy do Polski*, 17 kwietnia 2017, źródło: <http://www.defence24.pl/580435,kolejna-proba-przemytu-broni-z-ukrainy-do-polski> [dostęp: 09.2017 r.].
- Rabiega H., *Kary nie zniechęcają do zatrudniania nielegalnych imigrantów*, 29 lipca 2014, źródło: <http://serwisy.gazetaprawna.pl/praca-i-kariera/artykuly/812611,kary-nie-zniechecaja-do-zatrudniania-nielegalnych-imigrantow.html> [dostęp: 09.2017 r.].

- Raczyński R., *Wpływ migracji międzynarodowych na bezpieczeństwo wewnętrzne państwa*, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, nr 2, 2015 r.
- Richmond A., *Reactive migration: Sociological perspectives on refugee movements*, *Journal of refugee studies*, 1993, nr 6(1).
- Rudawski B., „*Konsekwencje kryzysu migracyjnego dla Niemiec i Unii Europejskiej*”. *Sprawozdanie z konferencji*, 8 czerwca 2016, źródło: <https://pl.boell.org/pl/2016/06/08/konsekwencje-kryzysu-migracyjnego-dla-niemiec-i-unii-europejskiej-sprawozdanie-z> [dostęp: 09.2017 r.].
- Rybarczyk M., *Jak walczyć z terrorystami? Nowe metody nie są skuteczne*, 27 listopada 2015, *Focus 10/2015*, źródło: <http://www.focus.pl/artukul/jak-walczyz-z-terrorystami-nowe-metody-nie-sa-skuteczne> [dostęp: 09.2017 r.].
- Rzemek M., *Cudzoziemcy: do 2018 r. łatwiej o pracę Ukraińców*, 7 marca 2017, źródło: <http://www.rp.pl/Cudzoziemcy/303079977-Cudzoziemcy-do-2018-r-latwiej-o-prace-Ukraincow.html#ap-1> [dostęp: 09.2017 r.].
- Wojciechowski S., *Terroryzm. Analiza pojęcia, Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, 1/09.
- Wójcik-Żołądek M., *Współczesne procesy migracyjne: definicje, tendencje, teorie*, „*Studia BAS*”, nr 4/40.
- WP Wiadomości, *Wicepremier Turcji mówi, że umowa z UE jest nieważna. Czy Europę zaleje fala migrantów?*, 14 marca 2017, źródło: <https://wiadomosci.wp.pl/wicepremier-turcji-mowi-ze-umowa-z-ue-jest-niewazna-czy-europe-zaleje-fala-migrantow-6100943037998209a> [dostęp: 09.2017 r.].